

УДК 338.3

DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/23.8>**Власова В.П.**

кандидат економічних наук, доцент

Державний університет інфраструктури та технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7480-101X>**Борбіч М.С.**

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Державний університет інфраструктури та технологій

ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто основні поняття, які використовуються в етичному підприємстві. Визначено причини неетичних дій в підприємстві. Оглянуто класифікацію етичних принципів. Визначено, що принципи солідарності, ефективності, раціональності, справедливості, утримання, рольової відповідальності, є базовими і їх дотримання є основою нормального функціонування підприємства. В процесі дослідження було систематизовано основні етичні принципи яких намагаються дотримуватися вітчизняні підприємці. Визначено вигоди для підприємців якщо вони будуть дотримуватися принципів, та наслідки від їх недотримання. В межах вивчення даної проблематики було проведено опитування серед малих підприємств та визначено які етичні принципи для них є пріоритетними. Запропоновано вбудовувати етичні принципи в бізнес-процеси, для того щоб їх дотримання було невід'ємною складовою підприємницької діяльності.

Ключові слова: підприємництво, мале підприємство, етичні принципи, етика бізнесу, етичні норми.

Постановка проблеми. В сучасному світі дотримання етичних принципів в підприємстві є актуальним трендом, що обумовлюється змінами в зовнішніх та внутрішніх умовах функціонування бізнесу. Дотримання етичних принципів і норм є вірним напрямком досягнення фінансового та професійного успіху, проте не всі підприємці їх дотримуються. Етика в підприємстві – це перш за все відносини між компанією та її клієнтами, співробітниками, партнерами та конкурентами. Ці відносини мають відповідати діючому законодавству та прийнятним правилам поведінки. Етичні принципи в підприємстві ґрунтуються на загально-суспільних нормах, принципах поведінки та постійно коригуються суспільною думкою. Оскільки етичні принципи не є константою, вони постійно удосконалюються, адаптуються до потреб суспільства, то є потреба в нових наукових дослідженнях даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етичні питання в підприємстві досліджувались та продовжують досліджуватися багатьма вітчизняними науковцями. Заслугує на увагу робота Ю. І. Палеха [1], в якій автор ще з 2000-х років активно досліджує етичні проблеми бізнесу та управління, серед яких етика і соціальна відповідальність, адміністративна етика, взаємостосунки представників держави і підприємства та ін. Автор також торкається проблем неетичної поведінки підприємців та реакцію суспільства на неї. У праці авторів В.Л. Дикань, В.В. Компанієць, О.М. Полякова [2] розглянуто причини підвищення уваги до етики бізнесу у суспільстві, узагальнено основні концепції в етиці бізнесу. На думку Пучкової С. І., значний вклад в усвідомлення етики українського бізнесу внесли такі українські вчені, як Ф.І. Хміль, Г.В. Щокін, Г.А. Дмитренко, О.Є. Кузьмін, В.Г. Герасимчук, Г.О. Коваленко, А.В. Шегда, Г.Л. Хаєт та інші [3]. Автор даної статті поділяє її думку. Всі ці автори наголошують на тому,

що для успішної підприємницької діяльності необхідно дотримуватися етичних норм.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на чисельні дослідження науковців, інтерес суспільства до етичних принципів в підприємстві наразі залишається місце для дослідження даної проблематики, зокрема, є потреба у вивченні підходів до класифікації етичних принципів.

Завданням даного дослідження є систематизація етичних принципів в підприємстві та виявлення основних причин і наслідків недотримання цих принципів. Розробка рекомендацій щодо стимулювання дотримання етичних принципів підприємцями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь яке дослідження починається з того, що визначаються основні терміни та поняття які стосуються даної проблематики. Перш за все варто визначити, що розуміється під поняттями «етика», «етика бізнесу», «підприємницька етика» «етичні норми», «етичні норми підприємства», «етичні кодекси». В таблиці 1 подано визначення даних понять, які на думку автора найбільше розкривають їх сутність.

Варто зазначити, що в сучасних умовах зовнішнім моральним регулятором підприємницької діяльності на рівні особистості підприємця виступає професійна етика підприємця. Під даним поняттям варто розуміти зведення професійних моральних вимог і норм поведінки підприємця у взаємовідносинах із партнерами, споживачами та працівниками належної йому організації, що зафіксовані, як правило, в її етичному кодексі [5].

В рамках професійної етики підприємця як відповідного наукового напрямку проводиться аналіз, розробка і вдосконалення моральних норм і вимог до суб'єктів підприємницької діяльності, які визначають ставлення підприємця до свого професійного обов'язку і направляють його поведінку у взаємовідносинах з підлеглими, партнерами, конкурен-

Таблиця 1 – Основні поняття етичного підприємництва

Поняття	Визначення	Автор
Етика	сукупність знань, що дозволяють аналізувати й оцінювати людські стосунки, свого роду довкілля духовного світу та душевних почуттів людини	Ю. І. Палеха [1]
Етика бізнесу	Етика бізнесу є вивченням відповідності моральних норм людини діяльності і мети ділової організації. Вона не є простим набором певних моральних стандартів, а є інструментом аналізу і рішення проблем, які постають перед моральною людиною, що займається бізнесом	Л. Неш [2]
Підприємницька етика	Підприємницька етика володіє сукупністю правових та моральних критеріїв, затверджених легітимно, невиконання яких суб'єктами бізнесу може привести до негативних наслідків (певного виду покарання, банкрутства та навіть кримінальної відповідальності).	О.М. Ткачук [4]
Етичні норми	Етичні норми – це певне зведення правил, який визначає поведінку при взаємодії з оточуючими людьми	О.М. Ткачук [4]
Етичні норми підприємництва	Етичні норми підприємництва можна представити у вигляді сукупності правил поведінки суб'єктів, що проводять власну діяльність, спрямовану на задоволення попиту споживачів, суспільства та держави, за обраним економічним напрямом.	О.М. Ткачук [4]
Етичні кодекси	описують систему загальних цінностей і правил етики, яких, на думку організації, повинні були б дотримуватися її працівники	В.Л. Дикань, В.В. Компанієць, О.М. Полякова [2]

Джерело: згруповано автором

тами, а також з урядовими і громадськими інституціями [5].

У суспільстві постає цілком резонне питання щодо необхідності дотримання етичних норм та принципів в підприємницькій діяльності, адже не завжди підприємці які дотримуються етичних норм є успішними та відомими. До того ж існує ціла низка видів підприємницької діяльності яка з самого початку нехтує не тільки етичними нормами та принципами підприємництва, а й загальноприйнятими нормами моралі. Наприклад, легальна торгівля наркотичними засобами, продаж препаратів для евтаназії, виробництво і торгівля зброєю, деякі види трансплантації та отримання органів для неї, і т.д. В багатьох країнах вище зазначені види підприємництва є легальними.

Отже, етичні принципи підприємницької діяльності в першу чергу залежать від моральних норм які прийняті в тому чи іншому суспільстві, країні. Сьогодні спостерігається світова тенденція до зміни загально-етичних норм і, на жаль, не в кращу сторону. Те що вважалося в суспільстві неприпустимим – стає нормою, а люди які не розділяють новітніх поглядів визнаються ретроградами.

Ще в двадцятому столітті переважна більшість підприємців у своїй діяльності дотримувалась загально-відомих християнських принципів. Сьогодні європейська спільнота позиціонує себе як пост християнська, відповідно, дотримання даних норм не є обов'язковою, але в той же час є потреба в виробленні новітніх норм та принципів ведення бізнесу, щоб дотримуватися прав і свобод.

Наразі в усьому світі прийнято дотримуватися Декларації Ко «Принципи бізнесу». Преамбула Декларації Ко констатує: «Закони та рушійні сили ринку необхідні, але не є достатнім керівництвом до діяльності. Фундаментальними принципами є відповідальність за політику та дії у сфері бізнесу, повага людської гідності та інтересів учасників бізнесу» [6]. Ця декларація є поєднанням морально-етичних принципів ведення бізнесу корпорацій Західної Європи, США та Японії. Цінності проголошені в декларації лягли в основу кор-

поративних кодексів багатьох сучасних компаній. Корпоративні кодекси, етичні кодекси для різних професій є невід'ємною складовою сучасного бізнес-середовища.

На жаль, у вітчизняному підприємницькому середовищі зустрічаються прояви неетичної поведінки. На думку фахівців, основними притичинами є:

- недосконалість та постійні зміни законодавчої та нормативно-правової бази;
- значний обсяг тіньової економіки;
- жорстка конкурентна боротьба, яка спонукає до нехтування етичними принципами;
- керівництво компанії не приділяє достатньої уваги стимулюванню етичної поведінки;
- відсутні дієві зовнішні мотиватори до етичної поведінки власників бізнесу;
- загальне зниження ролі етики в суспільстві;
- певний тиск на працівників з боку за для досягнення компромісів між їхніми цінностями та цінностями керівництва компанії;
- низькі моральні якості у суспільстві.

Проте, ми маємо багато прикладів, коли підприємці показують високі моральні якості, добробут суспільства ставлять вище власної вигоди.

Сьогодні підприємець не лише людина яка заробляє, отримує прибуток та вкладає його в різні сфери діяльності, підприємець перш за все реалізує себе та спонукає інших до самореалізації.

В процесі дослідження було систематизовано основні етичні принципи яких намагаються дотримуватися вітчизняні підприємці. Визначено вигоди для підприємців якщо вони будуть дотримуватися принципів, та наслідки недотримання етичних принципів, таблиця 2.

Ранжування даних принципів за значимістю є досить умовним, адже, як показує практика недотримання одного з них веде до того, що й інші принципи нехтуються і підприємцю важко досягнути бажаного результату в своїй діяльності.

Існують й інші підходи до класифікації етичних принципів в підприємстві. Наприклад, Елегідо (1996) [8] посилається на шість основних етичних

Таблиця 2 – Основні етичні принципи підприємницької діяльності

Вигоди від дотримання етичних принципів	Ймовірні негативні наслідки недотримання етичних принципів
<i>1. Повага до людей</i>	
Сумлінна праця працівників, надійність партнерів, лояльне ставлення клієнтів.	Недобросовісна конкуренція, втрата лояльності клієнтів та ненадійність партнерів, збитки.
<i>2. Чесність і справедливість, відповідальність за власні дії та рішення, дотримання слова</i>	
Хороша репутація запорука успіху бізнесу. Є надія, що з ним теж порядно поступлять.	Погана слава швидко розповсюджується та не дає можливості розвиватися бізнесу.
<i>3. Професійність та якість</i>	
Очевидні конкурентні переваги, лояльне ставлення клієнтів.	Втрата лояльності клієнтів та ненадійність партнерів, збитки.
<i>4. Достовірність інформації про продукт, послугу</i>	
Зменшує кількість претензій споживачів, зростає лояльність споживачів та хороша репутація.	Витрати на претензійну роботу, виплата штрафів відповідним контролюючим органам, погана репутація.
<i>5. Здоров'я та безпека</i>	
Дотримання цього принципу дозволяє скоротити витрати на компенсацію через втрату здоров'я. В умовах пандемії є запорукою нормальної роботи компанії.	Недотримання принципу може призвести до втрати високкокваліфікованих працівників, партнерів та клієнтів, закриття бізнесу.
<i>6. Гідні умови та рівні права для працівників</i>	
Можливість сформувати високопрофесійну команду яка поділятиме цінності компанії.	Плинність кадрів, погане ставлення до компанії.
<i>7. Добросовісна конкуренція</i>	
Запорука хорошої репутації та надійних партнерів	Зневага суспільства, острах того, що конкуренти теж будуть непорядно поступати.
<i>8. Взаємовигідне партнерство</i>	
Дотримання даного принципу призводить до ефекту синергії, бізнес процвітає.	Важко знайти нових партнерів, занепад бізнесу.
<i>9. Діалог з владою та громадськістю</i>	
Отримує доступ до ресурсів та підтримку.	Відчуває з боку влади та громадськості неповагу, перешкоди у веденні справи.
<i>10. Легальність і законність, протидія корупції</i>	
Отримує доступ до ресурсів та підтримку громадськості. Уникає тиску зі сторони кримінальних структур.	Відчуває з боку влади та громадськості неповагу, перешкоди у веденні підприємницької діяльності. Може зазнавати посягань на свій бізнес з боку кримінальних структур.
<i>11. Патріотизм та національні інтереси</i>	
Підтримка влади та суспільства, кращий доступ до ресурсів, лояльне ставлення споживачів.	Негативне ставлення до бізнесу громадськості, можливі санкції та заборона діяльності в Україні.

Джерело: визначено автором за [7]

принципів, які можна застосувати до бізнесу. При визначенні нижче поданих принципів було дотримано певної послідовності, і кожен наступний принцип продовжує попередній:

1. Принцип солідарності виникає, коли підприємець проявляє активний інтерес до блага інших і веде бізнес який примножує суспільні блага.

2. Принцип ефективності означає оптимальне використання ресурсів для ведення відповідального бізнесу.

3. Принцип раціональності передбачає усвідомлення цінності емоцій і почуттів, але враховують їх у такий спосіб, аби мати можливість приймати об'єктивні рішення.

4. Принцип справедливості вимагає, щоб людина ставилася до інших людей так, як вона хотіла б, аби вони ставилися до неї. Підприємці не повинні продавати своїм клієнтам товари або послуги шляхом введення в оману, оскільки їх представники також не хотіли б, аби їх вводили в оману під час таких закупівель.

5. Принцип утримання від навмисного заподіяння шкоди іншим тягне за собою повне усвідомлення наслідків дій, які пропонують у ділових транзакціях і подіях.

6. Принцип ролівої відповідальності визнає, що бізнес не має однакових зобов'язань перед усіма зацікавленими сторонами. Скажімо, після дотримання всіх згаданих вище принципів компанії необхідно буде забезпечити розумний прибуток власникам бізнесу, перш ніж робити внесок у поліпшення суспільства.

Етичність підприємництва може проявлятися через соціальну відповідальність, благодійність та соціальне підприємництво. Соціальна відповідальність підприємців наразі сформована, має низку нормативно-правових актів які її регламентують і т.д. Щодо благодійності, то підприємець займаючись нею також має певні вигоди у вигляді податкових пільг, лояльного ставлення до себе суспільства. Соціальне підприємництво, є досить складним видом, потребує певних навичок та не гарантує успіху, хоча воно і направлене на вирішення низки соціальних проблем. На нашу думку саме через соціальне підприємництво можна реалізувати одну із етичних норм, а саме приносити користь суспільству, виконувати соціальну функцію. Проте, дане питання заслуговує окремого дослідження.

Зазначимо, що здійснювати дослідження дотримання етичних принципів малим підприємництвом досить

складно. Це зумовлено тим, що відсутні відповідні методики, немає формалізованих підходів. Навіть, якщо розробити методики та почати досліджувати, досягнути поставленої мети швидко неможливо. Підприємці неохоче йдуть на контакт, а ті які погоджуються на опитування не завжди дають достовірну та об'єктивну інформацію. В рамках даного дослідження була розроблена анкета, у якій пропонувалося визначити які принципи є пріоритетними для підприємців. У грудні 2021 року було опитано 20 малих підприємців Києва та Київської області. Проведене автором опитування серед підприємців які працюють на спрощеній системі оподаткування показало наступні результати, рис. 1.

За результатами опитування повага до людей, здоров'я та безпека, були в пріоритеті. На другому місці такі етичні принципи як чесність, справедливість, відповідальність за власні рішення та дії, взаємовигідне партнерство. Принцип турбота про здоров'я та безпеку була в пріоритеті через пандемію COVID-19, дотримання цього принципу є запорукою існування бізнесу. Підприємці швидко освоїли он-лайн технології, перевели на дистанційну форму всі види діяльності які можливо, дотримувалися максимально вимог і рекомендацій МОЗ. Патріотизм та національні інтереси на третьому місці.

Найменше дотримуються принципу легальності та законності ведення бізнесу. Це зумовлено тим, що

за останні роки довіра бізнесу до влади стає все меншою. З досвіду, державна підтримка має переважно декларативний характер. Непродумана фіскальна політика породжує ухиляння від сплати податків та тінізації бізнесу.

На думку автора, етичні принципи в підприємстві варто вбудовувати в бізнес-процеси, тоді їх дотримання буде органічним, не потребуватиме якихось додаткових зусиль. Це потрібно робити на етапі започаткування власної справи. Проте, в процесі розвитку бізнесу теж доцільно моніторити на скільки бізнес є етичним. Підприємець має перш за все дати чесну відповідь самому собі чи дотримується він тих етичних принципів які декларує, чи сприяє дотриманню етичних принципів співробітниками та партнерами.

Висновки. В процесі дослідження визначено, що існують різні підходи до класифікації етичних принципів ведення бізнесу. Якби не були підходи до класифікації, головне притримуватися даних принципів, тобто підприємницька діяльність буде успішною, а суспільство буде отримувати додаткові блага. В роботі визначено, що на недотримання етичних принципів впливають певні чинники, головними з яких є зниження ролі етики у суспільстві. Дослідження показало, що серед багатьох етичних принципів малі підприємці найчастіше дотримуються принципу повага до людей та турбота про здоров'я,

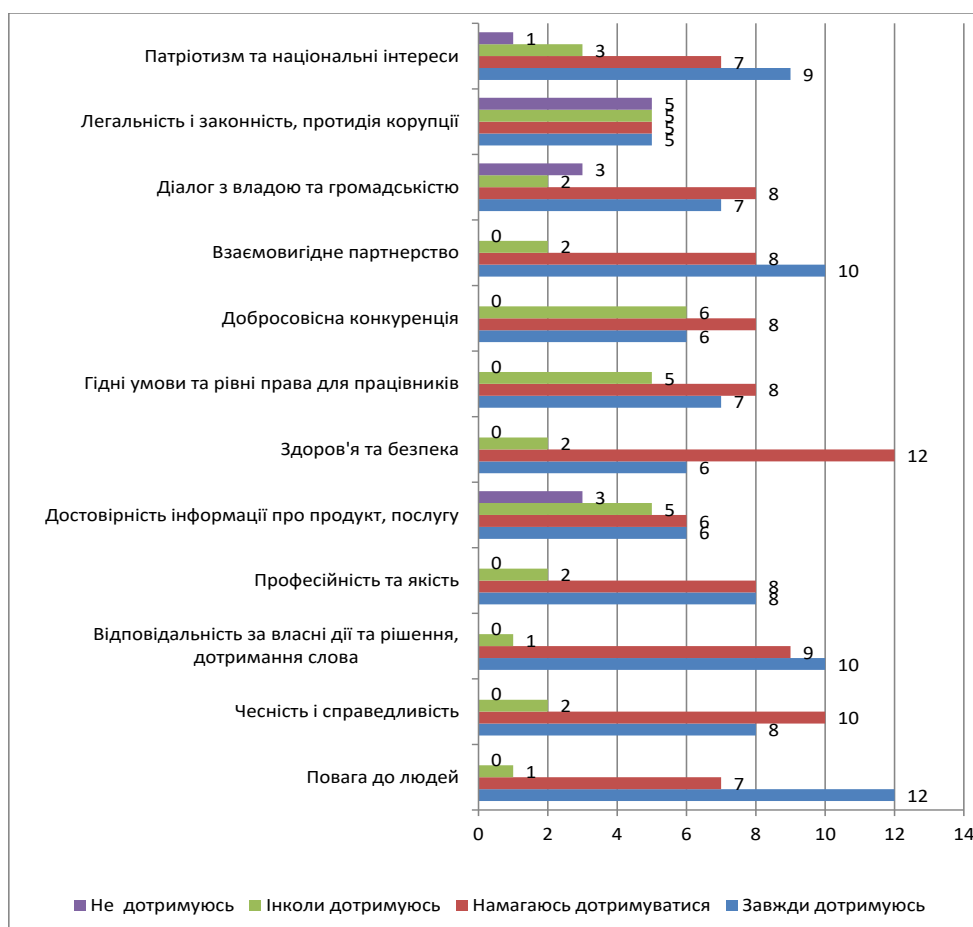

Рисунок 1 – Результати дослідження щодо дотримання етичних принципів малими підприємцями

Джерело: визначено автором

чесність та справедливість. Сьогодні можна сміливо сказати, що українські підприємці, не зважаючи на те, що вони повністю чи частково втратили свій бізнес через війну, продовжують працювати дотримуючись етичних принципів. Важливо відмітити, що умовах

воєнного стану підприємницький хист у поєднанні найкращими людськими якостями (сміливість, любов до ближніх, відповідальність, патріотизм) допомагає вижити та зберегти життя інших за ради майбутнього України.

Список використаних джерел:

1. Палеха Ю.І. Етика ділових відносин : Навч. посіб. – К.: Кондор, 2007. – с. 359
2. Дикань В.Л., Компанієць В.В., Полякова О.М. Етичні основи бізнесу: Навч. посібник. – Харків: УкрДАЗТ, 2012. – 316 с.
3. Пучкова С. І. Методи підвищення етичного рівня бізнес-організації. Ефективна економіка. 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7555> (дата звернення: 09.02.2022). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.12.107
4. Ткачук О.М. Етичні та психологічні складники підприємницької діяльності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 19. Частина 3. – Ужгород, 2018. С. 102–105 URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/19_3_2018ua/23.pdf (дата звернення: 20.02.2022)
5. Кононець М.О. Психологія професійної моральності підприємця як напрям психологічних досліджень. URL: http://psy.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/12/profesiina_moralnist.pdf (дата звернення: 22.02.2022)
6. The Ethics of Social Work –Principles and Standards / IFSW, 1994. URL: <http://raulpage.org/koolitus/ethics1994.html> (дата звернення: 22.02.2022)
7. Добросесність та етика в бізнесі. https://www.unodc.org/documents/e4j/IntegrityEthics/E4J_Integrity_and_Ethics_Module_11_final_UKR.pdf (дата звернення: 22.02.2022)
8. Елегідо Х.М. (Elegido, J.M.) (1996 р.) Fundamentals of Business Ethics: A Developing World Perspective (Основи етики в бізнесі: перспектива світу, що розвивається). Ібадан, Нігерія: Spectrum Books Limited.

References:

1. Palekha Yu.I. (2007) Etyka dilovykh vidnosyn: Navch. posib. Kyiv: Kondor, s. 359.
2. Dykan V.L. Kompaniets V.V., Poliakova O.M. (2012) Etychni osnovy biznesu: Navch. posibnyk. Kharkiv: UkrDAZT, 316 s.
3. Puchkova S.I. (2019) Metody pidvyshchennia etychnoho rivnia biznes-orhanizatsii. *Efektivna ekonomika*. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7555> (accessed: 09.02.2022). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.12.107
4. Tkachuk O.M. (2018) Etychni ta psykholohichni skladnyky pidpriemnytskoi diialnosti. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*. Vypusk 19. Chastyna 3. Uzhhorod, S. 102–105. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/19_3_2018ua/23.pdf (accessed: 09.02.2022).
5. Kononets M.O. Psykholohiia profesiinoi moralnosti pidpriemtsia yak napriam psykholohichnykh doslidzhen. URL: http://psy.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/12/profesiina_moralnist.pdf (accessed: 10.02.2022).
6. The Ethics of Social Work –Principles and Standards / IFSW, 1994. URL: <http://raulpage.org/koolitus/ethics1994.html> (accessed: 15.02.2022).
7. Dobrochesnist ta etyka v biznesi. URL: https://www.unodc.org/documents/e4j/IntegrityEthics/E4J_Integrity_and_Ethics_Module_11_final_UKR.pdf (accessed: 21.02.2022).
8. Elehido Kh.M. (Elegido, J.M.) (1996 r.) Fundamentals of Business Ethics: A Developing World Perspective (Osnovy etyky v biznesi: perspektyva svitu, shcho rozvyvaietsia). Ibadan, Niheriia: Spectrum Books Limited.

Vlasova Valentyna, Borbich Maria

State University of Infrastructure and Technologies

ETHICAL PRINCIPLES IN ENTREPRENEURSHIP

The article considers the basic concepts used in ethical business. Ethical principles in business are based on general social norms, principles of behavior. They are constantly adjusted by public opinion. Ethical principles of entrepreneurial activity primarily depend on the moral norms adopted in a given society, country. A review of the works of Ukrainian scientists on this issue. It is determined that ethical principles in business need further research and systematization. The reasons leading to unethical actions in business are specified. The classification of ethical principles according to the principles of solidarity, efficiency, rationality, justice, content, role responsibility are basic. Adherence to these principles is the basis of entrepreneurship. The basic ethical principles which Ukrainian entrepreneurs try to adhere to are systematized. The benefits for entrepreneurs in compliance with these principles are identified. The consequences of non-compliance with the principles are indicated. As part of the study of this issue, a survey was conducted among small entrepreneurs. The ethical principles for entrepreneurs are the main ones. Research has shown that among the many ethical principles, small entrepreneurs are most likely to adhere to the principles of respect for people and concern for health, honesty and justice. The least adhere to the principle of legality and legality of doing business. This is due to the fact that in recent years, business confidence in the government is declining. Reckless fiscal policy creates tax evasion and shadowing of business. It is proposed to incorporate ethical principles into business processes. This will help to make ethical compliance consistent and easy. The article notes that most Ukrainian businessmen adhere to ethical principles even more during the war. Entrepreneurs who do not adhere to ethical principles are condemned by the people and will not be able to restore their reputation. Entrepreneurial abilities combined with the best human qualities (courage, love of neighbor, responsibility, patriotism) help to survive and save the lives of others for the future of Ukraine.

Key words: entrepreneurship, small business, ethical principles, business ethics, ethical norms.

JEL classification: M14, M29